



Karl Sandin

Två levnadsöden från Östra Ämtervik

- ① En postiljons levnadssaga
- ② Stampbackens sista fattighjon

Två levnadsöden från Östra Ämtervik

EN POSTILJONS LEVNADSSAGA

TEXT

©Karl Sandin 1974

BILDER

©Östra Ämterviks hembygdsförenings bildarkiv

DIGITAL UTGÅVA 2022

Inskanning, OCR-inläsning och layout Styrbjörn Mörk och Kjell Sundström

IDÉ

Leif Östlund

OMSLAG

Marie Söhrman

Ludvigs framför sitt sista boende i Östra Ämtervik, Ålderdomshemmet i Gunnerud

ORIGINALOMSLAGET 1974

Illustration Karl Sandin





Affären och poststationen vid Noler Elfvik i Prästbol dit Ludvig tusentals gånger hade ärende.

Vi tänker att vi befinner oss i Prästbol en dag i augusti under 1900-talets första decennium. Prästbol var vid denna tid kanske ännu mera av central för socknen än vad det är i dag. Här fanns poststation och handelsbod och här hade Östra Emterviks Sparbank sitt säte. Gästgiveri fanns, och uppe vid kyrkan, i nuvarande församlingshemmet, bedrev sockerbagare Ljungberg Kafé- och Bagerirörelse. Han tillverkade och försålde även karameller och andra godsaker. Huset inrymde också skola. Av hantverkare fanns det en garvare, två skräddare och två skomakare. Så hade vi Nils Eriksson som med söner bedrev möbelsnickeri och målerirörelse.

Hade man krämpor eller råkade ut för svårare sårskador kunde man få hjälp hos f.d. sjukvårdaren Jonas Lax, som bodde ett litet stycke norr om poststationen. I prästgården var pastorsexpeditionen inrymd, och innan jag slutar bör jag nämna att det strax väster om kyrkan fanns en fotoateljé, där man vissa dagar kunde bli fotograferad. Och så hade vi ju andels-

mejeriet. Av det uppräknade finns något ännu kvar, men det mesta är för länge sedan borta.

Vi besöker postkontoret

Postlokalen är inrymd i en låg envåningsbyggnad på landsvägens västra sida, strax norr om den gamla träbron över Emtan. Förutom postkontor hyser byggnaden affär och bank – övervåningen med bostadslägenhet tillkommer inte förrän omkring år 1914.

I dag har styrelsen för Östra Emterviks Sparbank haft sammanträde. Den består som sig bör av aktade och betrodda män, utgörande socknens aristokrati. Det är sådana som ligger högt i fyrktalet efter den 40-gradiga skalan. Genom arv, duglighet eller lyckliga omständigheter har de kommit i besittning av jordiska ägodelar. Å huvudets vägnar utgör de en blandning. Givetvis är det de mest dugliga som får tjänstgöra som förslagsställare och föra talan i mera komplicerade sammanhang. De andra sköter det allmänna mumlet. Vid voteringar kan de resa sig eller sträcka upp en hand så de fyller ju en uppgift. Mot sina bättre ämbetsbröder och andra överhetspersoner är de krypande och lojala, medan de utåt mot hopen, kan uppträda med karsk värdighet. Att med bokligt umgänge försöka bättra på sina kunskaper ligger ej för dem. De anser sig ha tillräckligt med förstånd och bildning som de har. För mycken läsning är skadlig för ögonen. För mycket tänkande förorsakar trötthet och sömnlust.

För egen del tar de inga bekymmer. Deras mer aktiva medbröder sköter nog allt till det bästa. Det som rimligen kan fordras av dem själva lämnar de åt en högre makt, med den fasta förvisningen att »den Gud giver ett ämbete, den giver han ock förstånd». Ett annat ordspråk, där det heter: »Gud är de barns och dårars förmyndare», är däremot tillkommet för backstugusittare och medellösa.

Nästan alla har gått ut ur banklokalen och forskansat sig på postexpeditionen i väntan på att dagens post ska bli färdigsorterad, så att de får den med sig hem. Gubbarna verkar lite otåliga och vill iväg. Kanske är

det hungern som börjar ge sig tillkänna. Otåliga är även deras hästar som står bundna vid den långa stängen utanför affären. Höstråna som de fått att sysselsätta sig med är uppättna, och de biter och ruskar tomsäcken så att det ryker om den. Det verkar nästan som om de ger säcken skulden för det långa dröjsmålet. De känner sig förstås övergivna, och det är ej så underligt om deras tålmod börjar bli på upphällningen.

Så plötsligt börjar de lyssna. De hör en mansröst, och de märker att tilltalet gäller just dem. Den säger:

– Så ja. Så ja, massa. Du ska int var lessen, för hössben din kommer snart.

Det är postbäraren Ludvig som kommit till platsen. Det finns nog inga varelsor som Ludvig uppskattar så mycket som just hästar. Han går längs hela raden och klappar hästarna i tur och ordning medan han jollrar och pratar med dem. Han skakar ut eventuellt överblivet hö ur säckarna och lägger för dem, under det att han bedyrar att han är deras vän.

– När de går ifrå hästan tocken, se skull de allt se te att de har ordentlet mä mat. Då säger Clementsson på Eriksberg.

Ludvig lämnar nu sina vänner, ty han har många förrättningar att sköta. Där står Alfred Schullström bakom disken och välkomnar honom med orden:

Det var bra att Ludvig kommer, för han ska få uträtta ett ärende åt mej. Jag har ett paket som jag måste få iväg till Smedsby i denna dag.

Ludvig överlämnar i sin tur ett paket som han haft med från Östmansby.

– Ser man på, säger Schullström, då blir det ju så att vi byter paket.

– Män då ä allt ja som får ha besvära mä dom, svarar Ludvig.

Eftersom Ludvig är utan tobak denna dag är han smått grinig. Schullström tänker på den stora vedhögen som han igår fick huggen, samtidigt som han erinrar sig att han måste ta Ludvig i anspråk för ytterligare ett par tjänster.

– Ska jag få detta uträttat är det bäst att jag ställer om att få Ludvig på



När Östra Emterviks Sparbank hade möte stod många ekipage utanför och väntade.

gott humör, tänker han. Med svidande hjärta skär han av en bit tobak. Själv tycker Schullström att han tagit till en rejäl bit, som han överränner med orden:

– Här ska Ludvig få så att han har ett tag framöver. Ska man hålla sig till sanningen är tobaksbiten rätt liten, och Ludvig svarar rätt och slätt:

– Åja. E litta stönn räcker han föll.

Sedan Ludvig fått sina instruktioner och tagit en pipa rök ägnar han sig åt rundgång i affären. Det är mycket att beskåda. En del saker ska betygsättas och klassificeras, och värderingen kommer att ligga för och emot:

– Dessa lysöjköka kommer du alldrig å få sälj. Dä ä alldeles för dyrt te å kok på dessa. Dä blir billier te å ell på spisen när en kan ta ve i skogen. En kan int köp allt en ser, för da blir en utfatti, säger Johan Där Nol.

– Hör nu på, Ludvig, svarar Schullström, det finns väl dom som har andra åsikter än vad Johan Nordlund har.

– Hölls dä ä sô kommer du nåck å få ha dôm kvar, spår Ludvig.

Fotogenköken var så kallade beatricerkök som hade en oljebehållare av gjutjärn. Värmetunneln av plåt hade ett glimmerfönster. överst fanns en kokhäll, också den gjuten, och vecken var en ganska bred, ställbar plattveke. Köken fanns som enkel- och dubbellågiga. De utvecklade dålig värme men drog mycket fotogen. Ludvig fick rätt i sitt antagande, ty jag såg dem stå kvar på sin hylla en god bit in på tjugotalet. Kanhända blev det till sist någon skrothandlare som förvärvade dem.

Som Ludvig är färdig med inventeringen i affären går han över till postlokalen. Det är ett rätt väl tilltaget rum. Vad takets och väggarnas ursprungliga färg varit är ej gott att säga, ty en gråbrun patina har sedan många år lagt sig över det hela. I sydvästra hörnet står en brunaktig kakelugn som bidrar till den mörka dysterheten. Fönstren som vetter mot norr och öster släpper in ett ganska otillräckligt ljusknippe av dagern.

I en lokal där så mycket skrivarbete förekom hade det nog behövts mera ljus, men egendomligt nog klarade man sig. Under den mörka årstiden tändes en eller två 14-linjers fotogenlampor. För en nutidsmänniska hade de nog med sitt rödaktiga och rökiga sken varit svaga, men de som först skötte. östra Ämterviks postkontor hade i sin barndom och även ungdom varit med om både törvedsstickan och talgdanken.

När Ludvig kommer från affären in i postlokalen är så gott som alla honoratiores församlade där. Den som är högst hållen av alla är brukspatron Ernst Chöler på Gårdsjö. Så upphöjda och betydelsefulla de övriga i sparbanksstyrelsen än kan känna sig, så tycker de sig ganska små emot Chöler. Vid konversation med honom används titeln »patron» i tid och otid. Det är ingen gräns och måtta på tituleringen, vilket det nu beror på fjäsk eller nervositet. Det skulle ha varit helt otänkbart att någon för att förenkla samtalsformen skulle ha dristat sig att säga du. Jo, det är likväl en som vågar. Den som tar detta djärva steg är Ludvig, som gör vad ingen annan törs:

– Du Chöler!

Chöler tycks ej ha uppfattat att han är tilltalad, eller tänker han låta ärendet gå förbi? I varje fall får Ludvig inget svar. Denne tänker dock ej låta sitt ärende falla. När en stund gått förnyar han tilltalet, med högre röst och i mera pockande ton:

– Jo, hör du Chöler!

Kanske Chöler inser att han ej kan komma undan, så han vänder sig till den frågande och säger:

– Vad är det du vill, Ludvig?

– Joo, har ne kört in all rôgen än på Gårsjö?

– Nej, inte riktigt, men får vi torkväder i morgon så åker det sista med.

Därmed är saken ur världen och Ludvig nöjd. Han börjar intressera sig för annat. En pojke från Bävik – Lennart Nilsson från Ängbacken har egenmäktigt tagit posten ur Bäviksacket, som är näst längst till höger och högst upp. Detta är något som Tage Schullström möjligen kan tolerera om det görs av en till mogen ålder kommen person. Ungarna kan dock omöjligt få ta efter sådant. Han åser tilltaget med förtrytelse och finner att det på stående fot bör bestraffas. Han springer upp, hugger pojken över nacken, slänger upp ytterdörren och skickar honom ganska omilt ut i landsvägen. Ludvig som ogillar Schullströms tilltag säger:

– En ska int var elak ve småpojker. Dä kan en bar få ont uttå, säger Nils i Prästere.

Schullström kokar av ilska. Önskvärt vore att få skicka Ludvig samma väg som pojken nyss. Det är dock en omöjlig sak, ty Ludvig är utrustad med enorma kroppskrafter. Schullström har med egna ögon sett hur Ludvig en gång, hemma på gårdet, stående på knä tagit en tunna råg på ryggen och gått upp med den. Han har även vid ett flertal andra tillfällen fått bevittna förvånansvärda kraftprov av honom. Vidare visste Schullström att Ludvig, hur fredlig han annars var, kunde bringas till besinningslöst ursinne av övergrepp mot barn och djur.

Schullström kommer överens med sig själv om att det bästa han kan



Ludvig på väg med posten från Prästbol till Bävik, Smedsby och Östmansby.

göra är att återgå till arbetet med postsorteringen, försöka att forcera, få posten klar så snart som möjligt, göra sig av med Ludvig och de andra för att på så sätt få en lugn stund, kunna hämta andan och ordna tankarna.

Ja, så är äntligen allt klart och man drar ömsesidigt en lättnadens suck. Postköraren plockar ner bypåsarna i den stora lädersäcken. Den väntande hopen får sitt, och Ludvig håller som bäst på med att stoppa ner Östmansbyposten i sin väska. Lokalen har utrymmts så när som på några strökunder.

Snart har schäskärrorna kommit igång och landsvägsdammet börjar ryka.

Postvandringen

Ludvig står en stund utanför posten och betraktar de vägfarande. Han säger inget men tänker kanske desto mer. När han fått fyr på pipan anträder han sin färd mot Östmansby och Smedsby. När han går över den gamla träbron, stöter han med käppen så det åmmar i plankorna.



Ludvig har börjat sin vandring med posten. Här passerar han bron över Emtan.

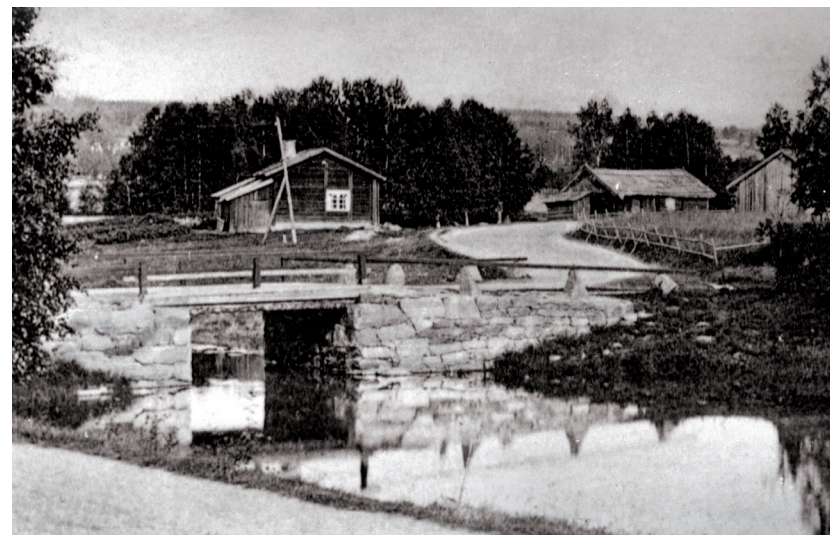
– Ja, nåck håller broa å gå på, å te å kör på mä förrästen. Dä ä tur att dä finns räck på siera se int fölk raser i älva. De kunn få svårt å ta säj öpp.

När han är färdig med inspektionen av bron går han några steg, men stannar strax igen. Nu ställer han sig att betrakta en byggnad vid södra sidan av bron, som går under namnet Söner Älvvik. Sedan han tagit den i skärskådan säger han:

– Tilda Olsson, ho feck bo i väster änn på stôga ho.

Knappt har han kommit igång igen förrän hans blickar stannar vid en stuga på vänster hand, där systrarna Cajsa och Katarina bor. Förr hade där varit legaliserad krogrörelse, men den har sedan länge upphört. Syst-rarna var de sista som skötte utskänkningen, och de bor fortfarande kvar och lever sitt stillsamma liv. De håller sitt hem snyggt och rent. På golvet finns snygga trasmattor och i fönstren prunkar välskötta krukväxter. En stor katt sitter i fönstret och tittar nyfiket ut på omgivningen. Den drar till sig Ludvigs uppmärksamhet:

– Cajsa på Kroon sa att katten trivs när han får sett i lag mä blomman.



På södra sidan Emtan låg »Kroon».

För den som har iakttagelseförmåga och intresse för allt blir ej vandringen enformig. Visserligen ser han detta dagligen, men bilderna växlar och allt står inte stilla. Därmed blir det intressant. Ludvig är nöjd med sin värld.

Lite längre fram och på höger sida ligger bondgården »Gärde». Den har inte gamla anor, men har trots det blivit en gård att räkna med. Dess ägare är den ambitiöse och företagsamme Tage Schullström, som här vid sidan av jordbruket även driver gästgiveri. Dessutom har han som nämnts även diversehandel och sköter posten. Som den aktade och dugliga man han är, är det självklart att han åtnjuter ett flertal kommunala uppdrag, deltar med kraft och anda i socknens gemensamma skötsel och visar, att han har trådarna i sin hand. Givetvis måste han ha lejt folk till hjälp, men han styr det hela med militärisk anda och noggrannhet.

Hundrade gånger har Ludvig sett och betraktat denna gård med sina rödmålade väggar, veranda på mitten med tvenne fönster på var sida och köksfarstu vid södra gaveln, men ändå står han i dag en lång stund och beskådar den. Här är han väl känd. Här har han gjort många dagsverken.



Mangårdbyggnaden på Gärde i Prästbol. Huset är sedan länge borta.

Här har han ätit många mål mat och druckit många koppar kaffe. Det är alltså inte blyghet och främlingskänsla som gör att han står obeslutsam, utan han kanske en intuitiv känsla av att hans besök kommer olägligt.

Vid sina besök på Gärde brukar han vanligtvis bli bjuden på kaffe, men denna dag kammar han noll. När han träder in i gästgivargårdens kök, ser han att husmor och hennes hjälpredor håller på att springa omkull varandra. Man har just fått bud om att ett större sällskap tänker ta in. Att detta skulle inträffa mitt i skördebrådskan var ju mindre trevligt, men man kan ej trotsa gästgivarstadgan utan får se till att göra det bästa av saken. Det går ju, men en massa besvär blir det.

Till råga på allt är en skjuts beställd. En dräng på gården, i dagligt tal kallad Lars i Vävertörp, får order om att ofördröjligen avbryta sitt arbete med rågskörden. Han ska sätta för giggen och fara till Olsäter. I vanliga fall har Lars ej så mycket emot dessa skjutsar, ty träffar han rejält folk kan det vankas drickspengar, och sådant kan den uppskatta som har en dålig dränglön. I dag förhåller det sig dock annorlunda. Lars har redan gjort

många hårda arbetstimmar och börjar bli smått sliten. Ska han nu utanpå detta fara fram och tillbaka får han sätta till en god bit av natten med och dessutom får kanske varken vått eller torrt. Det tycker han liknar fan. Han muttrar och gormar, men det är det ingen som bryr sig om. Innerst inne är han fullt medveten om att han måste lyda order.

Ludvig, som insett det omöjliga i att få kaffe, kommer ut på stallbacken när som Lars är färdig att sätta sig i trillan.

– Du Lars, ne slör föll rögneckan i vägga inna ne kaster döm i laa?

Lars, vresigt:

– Åcken fan skull tänk på tåck nu. Flött på däj, Ludvig, annas kör ja övver däj.

Han tar tömmarna och piskan och sätter igång. Ludvig skriker efter honom:

– Slör du hästen, din fähunn, se jaggu ska du få mä mäj å jär!

Jäkt är ej något som ingår i Ludvigs vanor, och därför tycker han ej om att se andra jäkta. Det känns lugnast för honom att lämna platsen och få komma för sig själv. Han sätter käppen under armen, börjar karva tobak, lägger i pipan och sätter fyr. Nu först kan han koppla av.

Han håller sin lugna och säkra gång. Han pratar ej utan går bara och tänker. Först då han kommit till den stuga som kallas Nedre Bävicksbackarna sätter han igång:

– Här håller vesst Skomaker-Emil te nu. Här va dä som Nils å Teresia bodd förut. De köpt Flystôga å flött dit i ställ.

Då Ludvig kommit till det ställe som benämnes »kashalla», en plats där berghällen går i dagen och där hästarna i synnerhet vintertid brukar kana på hällen, blir han vittne till ett uppträde. Det är ett dussin småpojkar som bildat talkör och framkallar oväsendet. De skriker för full hals och med ideliga upprepningar:

Anders Gustav Slängspeck han väger ett punn,
mä hår å mä lår å mä nattsäcken full.



Ludvigs utsikt när han passerade Bävicksbackarna.

I landsvägen står f.d. skolmästaren, numera vandraren och ulltiggaren Anders Gustav och skummar av vanmäktigt raseri. Gubbens ilska känner ej några gränser. I högra handen håller han en påk som han hötter med, under det att han uttalar de hemskaste förbannelser över allt vad småpojkar heter. I sin vänstra hand har han den obligatoriska nattsäcken, »randiga hemlängtan» som den brukar kallas.

Ludvig, som just ej betraktar Anders Gustav som sin vän, säger i det att han använder sig av det förhatliga öknamnet:

– Du ska int var elak ve småpöjkan, Slängspeck, se får du nåck fre för döm.

Vid detta yttrande stiger Anders Gustavs ilska ytterligare några grader. Räcker det ej att man ska begabbas och hånas av elaka småpojkar, utan till detta ska den förbannade bydåren också komma med hädelser. Om gubben i detta ögonblick varit i besittning av en laddad bössa, vet ingen hur det skulle ha slutat. Ludvig står inom gott räckhåll, och gärna skulle Anders Gustav ha gett honom ett ordentligt rapp över ryggen, men han vet att ett sådant tilltag skulle rendera honom själv tjugo rapp i stället.

Bäst är nog att låta förnuftet segra över ilskan, men svårt är det. Det enda som står till buds är att fortsätta sin väg för att i ensamhet nöta ut vreden. Men Ludvig säger:

– Hör ne pöjker, nu ä dä ne som lätter Slängspeck gå i fre. Dä ä ingen nötta mä te fån rasen.

För Ludvig har pojarna respekt, och de lyder faktiskt hans uppmaning och sticker i stället ner till Bävicksbryggan för att titta på båtarna, medan Ludvig återtar sin vandring.

Då han kommer till Haag får han se ett par getter som står tjudrade ute på tunet.

– Getter ä bra å ha, för har en int nô ann å gi döm se kan de ät både löv å ris, säger Kersti i Haag, blir hans kommentar.

Nu tycker Ludvig att tiden är mogen för en sång. Av sin mor har han lärt sig några religiösa sånger som han ibland sjunger där han går. Eftersom han håller melodin har han tydligen musiköra.

Vill du komma med upp till det sälla hem?

Vill du skåda Herren Guds Jerusalem?

Vill du med till hemlen så hålllampan klar.

skynda medan nådens tid du än har kvar.

Då han kommit till Bosserud tystnar hans sång, för nu passar det att säga några ord:

– Kajsa i Bøsere säger att ringharsia (sädesärlan) ä en nötti foggel, å ho tycker att han ä fin mä. Både Johannes å Kajsa börjer på å bli gammel. De örker int mässä. En får löv å ha lejfölk. Dä ä myck en skull vill gör, män en örker int määt, säger Johannes.

Ludvig gör där han går överslag och utlåtande åt allt han ser. Än är det en åkerlycka, än en skogsdunge eller bergknalles som blir föremål för hans uppmärksamhet. I nästa ögonblick kan det vara en grind eller en kavelbro. Nog har han omväxling på den väg han vandrar.

Nu får han syn på en liten timmerbyggnad på vänster sida av vägen. Det är ett ställe där man på höstarna käftar och torkar årets linskörd. Byggnaden kallas vanligen »basta».

– Dä ä int bar ve som har nötta uttå dänna basta, utan dä ä hel gårn. Dä säger Adel i Norista.

På höger sida lite längre fram, i nordöstra hörnet av det hag som tillhör gården »Där Väst», står en fallfärdig smedja, och även den blir föremål för Ludvigs omdöme:

– Dä vör dä samm å riv ner dänna när ho int länger ä te nôa nött, säger Agust Där Väst.

Detta att åberopa andra personers utlåtande om saker och ting är något som Ludvig har för vana. Litar han inte på sin egen auktoritet, är det fråga om mindrevärdeskomplex? Kanske är avsikten att skapa atmosfären av ett auditorium. Vem vet? I de flesta fall bygger han på verklighetsgrund evad det gäller dessa personers uttalanden, men någon gång tar han sin fantasi till hjälp. Vid sådana tillfällen kan det barka åt skogen. Sålunda återgav han en gång sådant som var av mindre trevligt slag, och för att förstärka det hela strök han under med en del mustiga svordomar. Som slutkläm påstod han att det hela var ordagrant återgivet efter Sme-Ola i Bäckänga. Nu var det inte för annat än att Ludvig kände Ola i Bäckängen ganska väl, men han har aldrig fäst sig vid vad den eller den kunde ha för livsåskådning. Den åberopade var emellertid mångårig och aktad medlem av missionsförsamlingen, och hade kanske aldrig i hela sitt liv använt svordomar eller andra kraftuttryck.

En hästskjuts kommer i trav. Körsvennen är Alfred Ringholm i Västa, och av brådskan att döma verkar det som om han är ute i sista minuten. Då han får syn på Ludvig stannar han upp och säger:

– Du som kommer från Älvvik, såg du om nämndeman på Mårbacka var där nere?

– Dä kan föll hänn att han va, svarar Ludvig. Beskedet är oklart och Ringholm blir inte klok på det. Han smacker på hästen och kör vidare. Ludvig gör sina reflexioner där han går:



Bosserud.

– Dä ä int gött å höll reda på Ola på Halla. Han kan var vart som helst.

Av allt detta pratande och sjungande känner sig Ludvig en smula torr i halsen, så det skulle nog smaka bra med en kopp kaffe. Då han kommer till »Där Väst», där det var ett tag sedan han gjorde besök, går han in. När han träder in i köket konstaterar han att där går betydligt lugnare till än vad det gjorde i köket på Gärde, och det ger honom en viss tillfredsställelse och förväntan. Lina Där Väst håller just på och lägger sista handen vid brödstekning. Det luktar gott av färskt bröd, allt verkar lovande.

–Har du dröcke kaffe nô nyss? frågar hon.

På sitt vanliga sätt svarar Ludvig:

– Ja, dä ä föll e stönn sen.

Han tycker kanske att det är ofint att visa sig alltför angelägen. Lina dukar fram kaffe och gör i ordning ett par rejäla smörgåsar, också får han sitta till bords. Det första han gör är att ta en bit ur sockerskålen av de tillklippta sockertoppsbitarna och doppa den i kaffet. När han svält sock-

ret tar han några klunkar kaffe för att sedan hugga in på smörgåsarna. Lina häller upp påtår och Ludvig förfar åter på samma sätt. Sedan detta är gjort sätter han sig på soffan ett slag och pratar med katten:

– Kom da Måns, kom Måns! Du å ja ä föll inga ovänner, kan ja tro.

När han pratat med katten och jollrat en stund reser han sig och säger:

– Nej, ja ska föll gå en bet te söppas se de får posten på Kuul.

Och så tar han kapp och mössa och bryter upp. Han känner sig säkert både tacksam och nöjd, men tackar gör han inte.

När han kommit ut på landsvägen stoppar han sin pipa under det han muttrar:

– Dä ä allt bätter te å ha tobak än te å var utta, säger Nilsson i Gata.

Frågan är om han inte denna gång talar mest för egen del. Då Ludvig kommit halvvägs utför den branta Östabacken har han rökt färdigt och börjar tänka högt:

– När en ska gå utför backen går dä nô se när, men dä ä varrer när en ska öppför. Dä säger Johan i Storsta.

Han känner väl till vilka som äger de olika åkerstyckena. Hans blick sveper fram över Storgärdet:

– Här blir myck rög i år, säger Ola Där Öst. När nya landsvägen drogs fram år 1911 kom man att skära igenom Storgärdet, varför den övre delen blev en separat trekant. Vägen löper nu jämn ett stycke, och då kan det passa med en sång:

Nu ordet predikas. Församlingen sjunger
till Honom en hyllning med ära och pris.

Uppför Tömtbacken går han sedan i ett sträck, men då han kommit till Flyhålan blir det uppehåll. Det är minnen från det förgångna som tränger på:

– Här i Flystôga bodd dänna de kall Erik på Fly. Han brukt å lag skor ôt folk. En gang gjord han en tikroningssedel å geck te hannlingsboa mä. Hannlingsman togg imot sedeln å skull stöppen i låda, å se skull han gi

tebaka. Män da sa Erik att han skull betal mä anner pänningar, för sedeln va int rekti. Han tal om att han ha gjort en själv å att dä va bar på sköj han la frammen, för han tyckt dä va rolit å se om dä geck å lur hannlern.

Vid Hagen i Bävik välkomnas Ludvig av en kär vän. Det är gårdens hund, Donn, som kommer i möte. Donn ger skall så att det nästan slår lock för öronen. När de väl möts går skallet över till pip och gnissel. Donn slår följe med Ludvig ett stycke, men då de kommit till rågången mellan Bävik och Smedsby, ett ställe som kallas »Vassganger», ber Ludvig sin kamrat att återvända:

– Donn, dä ä bäst att du går tebakers nu. Dä kan hänn att hössben går å leter ätter däj annars.

Det vill synas som om hunden och Ludvig är inne på samma tankegång. Donn viftar farväl med svansen och återgår till att bevaka sitt revir. Ludvig fortsätter, och snart befinner han sig i J. A. Nyqvists Manufaktur & Diversehandel och överlämnar dagens post. Dagens ansvarsfulla värv är i stort sett slutfört.

Det heter ju att arbetaren är sin lön värd. Ludvig har ingen löneuppgörelse fastställd, ej heller reser han några krav på ersättning, men nog sätter han värde på om han blir bjuden på något. Kanske han nu som bäst funderar på vad handlaren denna dag kan erbjuda. Denne ger honom en bit tobak. Ludvig betraktar biten och säger:

– Du tar att rejäller betar du än va Alfred Schullström kommer mä.

Det låter nästan som han gör reklam för Smedsby handel. Kanske är det därför som handlarfrun överrätter honom en strut med russin. Russin, det är något som Ludvig gillar. Han tömmer upp fulla handen av dem och vidarebefordrar dem sedan till sitt gap. Det är inga kärnfria russin, och det betyder ej heller något för hans del. Han tuggar fruktkött och kärnor så det knastrar och utstöter vällustiga stönanden av tillfredsställelse, varefter han avtågar till sin lya vid Östmansbysågen.

Då han kommer till den gamla milstenen som står vid vägens vänstra sida, stannar han och betraktar den en stund:

– Om de gir säj te å förstör dätta vägmärk se kommer länsman å tar dom, då säjer Linnström på Bärj.

När han med vissa kommentarer passerat »Herrgårn» kastar han blicken västerut:

– Kappla-Lars på Sann ä förbannad när de går gent övver ägan hans.

På vägens vänstra sida ligger en envåningsbyggnad med ingång åt vägen:

– Här ä dä som kusin min Nils Nygren bor.

Jag hörde som barn säkert dussintals gånger att Ludvig åberopade detta sitt släktskapsförhållande till nämnda person. Var hade han fått det ifrån? Den som känner bättre till detta påstår att på den punkten måste Ludvig ha haft fel. Nå, hur som helst får detta stå för hans räkning. Jag kunde aldrig märka att Ludvig var besatt av någon högmodssanda, men det verkar nästan som om han ville briljera med att han stod Nygren nära. Han ansåg kanske att Nygren var en människa värd att se upp till. Om det så förhöll sig kan man ge honom rätt.

Innan vi fortsätter stannar vi upp ett slag vid Nils Nygren. Att skriva någon värdig minnesruna över kommunal- och förtroendemannen Nils Nygren i Östmansby överstiger vad jag kan prestera, men han finner måhända sin skildrare. En liten presentation ska jag dock försöka mig på.

Nils Nygren föddes på gården Systs i Östmansby, där han växte upp och vars ägare han sedermera blev. Han skötte gården med omtanke och nit och förnyade samtliga åbyggnader. Till detta höll han jordbruket i gott stånd. Innan hans söner växte till så att de kunde vara behjälpliga med jordbruket, måste Nygren ha mycken lejd arbetskraft, både manlig och kvinnlig. Nygren var givetvis den som organiserade det hela och som övervakade och ordnade, men i själva arbetet på gården kunde han ej delta i så stor utsträckning, ty hans tid upptogs till stor del av otaliga uppdrag såväl inom det kommunala livet som i en del annat. Att försöka uppräknat alla poster som han beklädde vågar jag mig inte på. Hans ekonomiska ställning byggde väl mest på vad gården kunde ge. Hans sysslor inom kommunal- och bankväsende gav mycket arbete men ringa arvode.

Utöver detta var han mycket anlita med testamenten och köpebrev samt muntliga och skriftliga råd till höger och vänster. Det senare var nog mest att betrakta som en filantropisk verksamhet som gav litet eller inget alls.

I det stora hela var Nygren en omtyckt person. Visst hade han väl någon belackare, men säg en uppsatt person med många uppdrag som inte har det. Då Nygren fattat beslut i en fråga som han fann rätt och riktig, stred han för den och gav ej efter för vare sig hög eller låg. Han försökte att efter bästa förmåga vara så rättvis som möjligt, och det kom många gånger att vara till mindre bemedlades fördel. Detta slog ej alltid väl ut bland de besuttna. Det var, många välbärgade som vid denna tid resonerade som så, att de fattiga hade sig själva att skylla.

Ofta då Nygren skulle bekräfta eller bestrida en sak använde han sig av uttrycket:

– Hå! Faliheta!

Detta blev under Nygrens tid ett bevingat ord i Östra Ämtervik. Antagligen rörde det sig om ett ersättningsord för namnet på den potentat som så ofta anropas.

Det blir många avvikelser när man i minnenas värld vandrar på en gammal landsväg, men det kan ej hjälpas. Nu åter till Ludvig. De uthus som står på höger sida av vägen har en plåtskylt på väggen.

HÄR MOTTAGES LUMP O STICKYLLE FÖR SÅGMYRAS YLLEFABRIK

– Täcker där affischer, de rägnar int bort, blir Ludvigs kommentar då han passerar.

Om han vet vad som står på anslaget är föga troligt, och det kanske ej heller intresserar honom. Han ser mera till kvaliteten.

Då jag för ett par år sedan passerade stället såg jag att skylten fortfarande satt kvar. Texten var dock för länge sedan utplånad. När jag som

barn gick där förbi läste jag många gånger. Systa i Östmansby var ett uppsamlingsställe för yllefabriken. Medan vi uppehållit oss vid detta har Ludvig kommit till Sjöhagen, där han i villan lämnar posten och får sig ett mål mat.

Hemkomsten

Då Ludvig kommer till sin lya, som är en skjulliknande utbyggnad på sågverksbaracken vid ångsågen i Östmansby, ser han att han fått besök. Det är ett original som i dagligt tal kallas Rot-Martin. Som barn hörde jag mycket berättas om denne och vet ej heller av hans rätta namn. Efter vad jag hört skulle han ha varit rätt pessimistisk till sin läggning och på så vis var han Ludvigs motsats, men ofta är det så att just sådana dras till varandra. I ett måtto var han Ludvig överlägsen: han kunde läsa. Å andra sidan kom han i underläge då han totalt saknade pondus och viljestyrka och därför verkade eftergiven och menlös. Detta gjorde att han ofta utsattes för drift, och som han saknade förmåga att hävda sig mot spektakelmakarna blev det bara värre. Jag hörde berättas att han skulle ha yttrat:

– Ludvig, han ä den enda som lätter mäj få gå i fre. Det är klart att Martin var, som man säger, lite underlig. Rot-Martin välkomnar Ludvig med orden:

– Ja har gått här se läng å vänt på däj Ludvig, å dä ha vör se lessamt, se lessamt å gått här.

– Ha då vör lessamt å gått här kunn du föll ha gått nônn annen stans, svarar Ludvig.

Så låser han upp dörren, och båda kliver in i det enkla tället. För att förhöja trevnaden och skapa en mera inbjudande interiör har Ludvig satt upp en massa tavlor på väggarna. Det är planscher som han tagit ur gamla jultidningar. De blir nu föremål för Martins uppmärksamhet. Han börjar sin sorgliga jeremiad:

– Tänk! Tänk vecka löckli människa du ä, Ludvig.
– Va ä dä nu frågan ôm, säger denne.



Ångsågen i Östmansby ägdes av Ludvigs bror, Erik Magnus Nordqvist.

Martin, pekande på en plansch:

– Jo, skull en int kall däj för löckli som har e se fin tavvel?
– Du får ta dänna ôm du tiger å håller käften, blir svaret.

Så är det någon minuts tystnad, men det dröjer ej förrän Martin ånyo sätter igång:

– Tänk! Tänk, dänn som vör se löckli som däj. Där har du e tavvel som ä ända finer.

– Du får ta dänna mä bar att du håller käften.

Ludvig börjar bli smått irriterad över Martins jämmar som aldrig tycks ta slut. Efter en kort stund är det åter samma elände:

– Tänk, dän som feck känn säj sô löckli Ludvig som dä du får!

Ludvig håller på att gå upp i limningen. Ska det aldrig bli någon ända på jämmar denna dag?

– Du har ju fått två tavvler å mäj. Går dä int an å var nöjd da?

Men Martin svarar:

– Käre Ludvig, dä ä int tavvlan ja tänker på nu, änn dä ä nô helt ann.

När du kommer ut på vägen se får du gå i fre for småpôjkan. Mäj bar reter de å gör spektakel å. Du kan int tro va olöckli ja ä. Ôj,ôj, ôj! Ja vet int knappt hölls ja ska kunn ta mäj hem nôn gang.

Ludvig, som nu är grundligt trött på sin gäst för hans jämmer och veklagan, förstår att han för att få slut på det hela måste ta saken i egna händer. Han säger:

– Ja ska tammä fan gå mäddä se klarer du däj nåck.

Han tar mössan och käppen och gör sig beredd att följa sin gäst till Norsta i Smedsby. När småpojkar ser att Martin kommer i sällskap med Ludvig håller de sig på behörigt avstånd och ofredar inte, ty för honom har de respekt.

Ludvigs historia

Ludvig var född i Gunnerudstorp den 30 juni 1863. Hans far Jöns Elovs-son Nordqvist kom senare att förvärva en gård i Östmansby som går under namnet Herrgårn. Jöns Nordqvist hade flera söner, och den mest kände var hemmansägaren och fjärdingsmannen Erik Magnus Nordqvist. Det blev han som senare startade Östmansbysågen och byggde villan i Sjöheden, där familjen bosatte sig. Två söner emigrerade till Amerika där de med tiden nådde framstående ämbeten.

Om inte Ludvig i sin barndom hade blivit slagen att ett omilt öde hade kanske även han blivit en framstående man i samhället, men då hade givetvis denna minnesruna aldrig kommit till. Framstående personer är snart bortglömda i och med att deras livsverk är slut, under det att mera originella personer lever kvar i minnet i decennier. Fem år gammal drabbades Ludvig av scharlakansfeber, och det var sviter av den som förorsakade det handikapp som han sedan fick dras med under hela sitt återstående liv. Fysiskt blev han återställd men aldrig psykiskt. Nämnas kan att Ludvig var väl medveten om detta själv.

Ludvig berättade hurusom en s.k. klok gubbe hade ordinerat tobaksrökning som botemedel. Detta hade nog bara den verkan att han sedan

för hela livet blev nikotinslav. Kloka gubbars råd kanske ej alla gånger var så bra att följa, men eftersom man ej riktigt vet hur saken låg till får man ej vara för sträng i omdömet. Om det var så att Ludvig led av plågor, på vilka tobaksrökningen kunde verka som bedövningsmedel, blir ordinationen strax vettigare. Ludvig, som var mycket saklig, nämnde också den kloke gubbens namn, men detta har fallit mig ur minnet.

Som förut framhållits hade Ludvig enorma kroppskrafter, men turligt nog hade han ett lugnt sinnelag. Fast han var fromsint var det likaväl en del som hyste rädsla för honom. Detta var dock både onödigt och obefogat; fick Ludvig gå ifred gjorde han sannerligen ingen för när.

I yngre dagar hjälpte han ofta till med tröskning och skördearbete. Man kunde få god hjälp av honom, fast det gällde förstås att ta honom på rätt sätt. Både vid Smedsby och Prästbols affärer hjälpte han till med veden, och likaså brukade han vara bagare Ljungberg behjälplig med vedhuggning.

Eftersom Prästbol var central för bygden var det många saker som skulle dit och ännu flera som skulle hämtas därifrån. Det blev i stor utsträckning så att Ludvig utsågs för dessa otaliga ärenden, och han kom att flitigt begagnas av både den och den. Man skrev lappar och meddelanden till den som man önskade komma i kontakt med, så det var bara för honom att lämna meddelandet till den angivna adressen. Var Ludvig osäker, ty det kunde bli flera adresser, tog han fram hela bunten till den första som han besökte, och denne tog då det brev som var hans. De övriga fick Ludvig tillbaka. Han gick sedan till nästa, och där förfors på samma sätt. Adressaternas namn hade han mottagit muntligt och dem behöll han i huvudet med osviktig säkerhet. Han visste väl vilka personer som skulle ha brev, men han kunde ej alla gånger avgöra vem som skulle ha vilket, ty han förstod som sagt varken tryckt eller skrivet.

För oss glömska nutidsmänniskor kan det låta märkligt när man berättar att en analfabet kunde hålla såpass väl reda på det hela som Ludvig gjorde. Men därom kan man säga, att det i Sverige funnits många

analfabeter som skött postdistributionen på ett oklanderligt sätt. Är det någon som tvivlar vill jag rekommendera honom att läsa Fredrik Bööks *Sista postrånet på Hallandsåsen*. Alltid när Ludvig anlätades för ärende till Prästbol fick han efter sig orden:

– När du ändå ska till Prästbol så var bra och ta posten med dej.

Så kom man på den geniala iden att Ludvig kunde utnyttjas som ett slags ordinarie postbud, och som han själv ej hade något emot det fick det så bli. Handelsboden i Smedsby var ett slags centrum för byarna runt omkring, så där blev ett passande avlämningsställe. En läderväska anskaffades. Det blev en bastant sådan som tålde väderskiftningarna och ej heller nöttes ut i första taget. Den höll i årtionden. Tillverkaren var antagligen någon sko- eller sadelmakare på trakten.

Så hade Ludvig blivit vad man kan kalla ordinarie postbud, fast utan några löneförmåner. Men som han ej var någon Mammons träl ställde han ej heller krav på sådant. När han skulle tillträda sin tjänst fick han av Alfred Schullström i stränga och allvarliga ordalag sig vissa förhållningsorder givna. Ludvig delgav mig reglerna, men som mer än sextio år har förflutit sedan dess kan jag givetvis inte minnas dem ordagrant. Deras ungefärliga lydelse var dock följande:

– Då du träder i Kungl. Postverkets tjänst påtager du dig samtidigt ett stort ansvar. Den postväska du bär får du ej öppna under vägen. Skulle det komma någon som begär att få se vad du har, så åligger det dig att vägra. Vidare skall du försvara posten som vore det din egendom. Först då du kommit till affären i Smedsby får du taga ur dess innehåll.

Detta var ord som kom från hjärtat och som gick till hjärtat. De satt bergfast kvar i Ludvigs medvetande så att han obrottsligt höll det löfte han givit långt efter det att Schullström gått ur tiden. Det som är sagt är sagt, tänkte han. Det skulle dock senare visa sig att det kanske ej hade skadat om Schullström gjort några undantag och förbehåll i sina regler, men han kunde inte tänka på allt. Eftersom inga undantagsbestämmelser var givna fanns för Ludvig inget annat att göra än att följa den utstakade

vägen, ty de order han lått skulle följas och Schullströms uppmaning blev för Ludvig kungsord. För Ludvigs del skapade detta måhända ej någon större olägenhet, men för omgivningen kunde det leda till trassel och besvär, vilket följande episod visar.

Erik Magnus Nordqvist vandrade norrut i ett brådskanke ärende. Vid rået mellan Båvik och Smedsby mötte han sin bror Ludvig. Eftersom Nordqvist väntade brev av angelägen art bad han att få titta i postväskan. Ludvig visade sig dock helt omedgörlig och förklarade, att väskan ej skulle öppnas förrän han kom till Dunner-Kuul – han använde sig av det gamla namnet på stället. Därmed punkt och basta. När Nordqvist kommit underfund med att fortsatta övertalningsförsök var bortkastade, återstod ej annat än att traska tillbaka för att på avlämningsstället kunna få det han väntade. Det blev en halv kilometers väg att vandra i onödan, för att inte tala om den tidspillan som denna manöver förorsakade i brådskan.

Många år efter denna händelse inträffade något liknande. Den som denna gång ville förvissa sig om huruvida han hade någon post uppträdde lite mera pockande än vad Nordqvist hade gjort, och det kunde ha slutat i en tragedi, ty fast Ludvig var kommen upp i ålder hade han goda krafter, och övergrepp mot posten var något som enligt hans mening skulle straffas med döden. Nåja. Det hela slutade som väl var lyckligt.

Ludvig som handräckning och varubud

För sina tjänster av mångahanda slag erhöll väl Ludvig något mål mat och dessutom kaffe och tobak. Ibland kunde han även få någon småsak som han tyckte om, en gammal fällkniv eller en avlagd urkedja. Något som han satte stort värde på var när han fick en kolorerad tidning med lustiga bilder. Det största problemet var nog egentligen tobaken. Före tobaksmonopolets tillkomst var tobaken billig, men i regel hade folk dåligt med kontanter. Den som till största delen bisträckte Ludvig med den begärliga varan var nog handlanden Nyqvist och dennes fru Hulda. Något fick han väl även av Schullströms och på andra ställen. Bagare Ljungberg var också

en givmild herre. Denne brukade ofta anlita Ludvig för utbärning av bröd, och det kunde bli långa vägar att bära den tunga brödkorgen.

Jag minns från den tid jag var liten att jag ofta såg Ludvig komma kånkande med de stora spånkorgarna med bröd som skulle åt olika håll. Det var stora och rymliga korgar; troligen finns numera inga sådana i handeln. Ibland skulle brödet till någon av traktens affärer, men det kunde även vara så att ungdomen hade ordnat danstillställning i någon bondstuga, och till det skulle det vara kaffe med bröd. Vid sådana tillfällen brukade man beställa brödet hos bagare Ljungberg, och då fick Ludvig vara varuförmedlare. Ibland kunde Ludvig få vandra den långa vägen till Södra Ås. Handlanden där var tydlig ekonomiskt sinnad, ty där vankades aldrig något för besväret. Ludvig tillkännagav högt och tydligt sitt missnöje med detta. När han efteråt passerade Ås och Sälgvålen brukade han utropa:

– När som ja kommer te Backlunn mä brökorgen, va får ja där? Jo, int se my se ja kan lägget i öga nôn gang. Ingenting får ja uttå dän snålvargen. När ja kommer te Dunner-Kuul, va får ja där? Jo, där får ja en tobakslänk se lang som tvars övver disken.

En sådan personvärdering kunde ej gärna uppskattas av Backlund själv, men det lär ha varit andra personer i Ås och Sälgvålen som gjorde det och som till och med värdesatte Ludvigs uttalande.

Ja, det blev många muntliga kungörelser efter bystråken och landsvägarna under Ludvigs tid. I ett annat sammanhang kunde det låta så här:

– Nu kan en föll få behöll för egen del dä en får på egendomen, när en släpper å vräk i halsen på knekten dä en har. Dä sa Ölander på Bärjarl.

Som man förstår var detta vid en tid då det blev en ny härordning och det gamla indelningsverket upphörde. Rotesoldaten betraktades av många som ett besvärligt påhäng, och han var ej precis älskad när han infann sig med upptagningslistan. Antagligen hade den åberopade ölander fått vara knekten behjälplig när det gällt att sätta upp listan, och säkerligen uppfattade han det ej som något kärt besvär.

Ludvig som politiker

Nog kan det verka förvånande att Ludvig någon gång skulle ha befattat sig med något så abstrakt som politik, men så är emellertid fallet. Det som fick honom att intressera sig i den riktningen var den stora världsbranden som rasade mellan 1914 och 1918.

Till en början lade han märke till att tobakstilldelningen blev allt mindre och mindre. Ofta fick han använda granlav och körsbärslov som ersättningsmedel. Han skrapade skovorna i piporna, »brände länsman» och tog till alla förtvivlade utvägar. På detta sätt gick det att åstadkomma rök, men det gav ej stimulans.

När han i stugorna blev bjuden på kaffe var detta ett kok på råg eller kli. Det varken smakade eller gav någon tillfredsställelse. Smörgåsen som han brukade få till kaffet var liten och ibland helt obefintlig. Det var en svår tid att leva i.

I stugorna runt om läste man med spänning varannandags- och halvveckoupplagorna och bildade sig olika uppfattningar om vad som hände i världen. Gränsen mellan rik och fattig blev än mer markerad enär de besuttna tog parti för tyskarna medan det lägre skiktet allierade sig med England och Frankrike. Diskussionens vågor gick höga både i stugorna och korsvägen. Saknades argument kunde det hända att man tog till knytnävarna för att överbevisa om den åsikt man själv företrädde, även om detta skedde mera sällan. Då som nu var det givetvis de fattiga som fick lida mest av krisen och det var väl därför som de kom att skälla mest. På grund av att det exporterades stora mängder av både matvaror och andra förnödenheter till Tyskland, blev knappheten här hemma allt mera påtaglig för varje dag som gick. Alla drabbades härav och inte minst Ludvig. Det var då han tog sin ståndpunkt.

Tysklands natur, kultur och religion var honom, totalt främmande liksom dess geografiska läge. Vad han däremot visste var att där bodde de största fähundar som trampat Guds gröna jord, och att det var just de som hade skulden till de misshälligheter som drabbade vårt land och

särskilt då Ämtervik. Ludvig började hålla långa föreläsningar där han gick på landsvägen. De innehöll de mest makabra strafftal över tyskarna. Det var hemska straff han utmätte åt dem i form av hängning, halshuggning med mera. Innan detta gick i verkställighet skulle de givetvis ha ett ordentligt kok stryk. Självaste kejsar Vilhelm skulle ha bleknat om han fått höra en översättning av de hotelser som Ludvig uttalade. Det gick till slut så långt att denne mot all förordning fiskade upp en tidning ur postväskan som han låtsades läsa högt ur. Orden formade han givetvis efter eget sinne, och det han återgav var sannerligen ej till tyskarnas fördel. Jag såg ofta Ludvig när han gick efter vägen och läste högt. För det mesta höll han tidningen upp och ner.

En dag hade Ludvig träffat några östämtingar som arbetat i Norge, och de hade rikligen undfånat honom med tobak. Det var just under den värsta tobaksbristens dagar. Ludvig var i vanliga fall varken frågvis eller nyfiken, men förvånad frågade han:

– Hör ha ne vör som har fått tag i se mycken tobak?

De svarade att de varit i Norge och att det där inte var brist på den varan. Det var ord som lät ljuvliga, och han lade dem på minnet. När han sedan kommer till posten säger han:

– De har allt bättr i Nôrge än dä ve har här.

Alfred Schullström som är en sann fosterlandsvän säger med sträng röst:

– Ludvig kan vara glad att han har ett fosterland som Sverige, varpå Ludvig genmäler:

– Dä geng föll ann här, bar dä föntes tobak.

Någon mer utredning i saken blir det varken från den ene eller den andre.

En förargelsens julkväll

Visst var tiden under första världskriget svår, men lantbrukarna hade det någorlunda skapligt, och för många kunde den faktiskt betraktas som gynn-



Dunnerkul. Handelsboden i Smedsby drevs av Albert och Hulda Nyqvist.

sam. Det blev god avsättning för lantbruksprodukter, och man fick skapligt betalt för vad man hade att sälja. De som hade skog att avyttra fick bra betalt för kastved, massaved och timmer. Beträffande matvaror låg man också skapligt till, ty gården och kreaturen gav en hel del av det som behövdes.

Nog för att lantbrukarna var skyldiga att lämna uppgifter om sina förråd och nog blev de kontrollerade, men på en bondgård fanns det många gömmor så inte blev väl tillgångarna redovisade på grammet. Man var tilldelad så kallade malkort som skulle uppvisas och klippas, men inte heller här blev det så exakt. Det fanns även de som varit förutseende och hamstrat av både ett och annat, så överallt var det ej så illa som det lät.

Om det var så att Ludvig hade ett sjätte sinne eller vad det var som påverkade honom vet jag inte, men nu tog han även hand om Bäviksposten. I Bävik fanns inget inlämningsställe, utan där måste han gå i varje stuga. Kanske hade han räknat ut det så: Har jag ett giltigt ärende kan jag göra besök varje dag. Kommer jag med posten blir folket kanske givmildare och generösare eftersom jag gör dem en tjänst. Det måste vara en uträkning med allt. Ju större revir, desto lönsammare.

Han hade förut hållit strikt på att postväskan ej fick öppnas under vägen, men avvek nu från detta. Det heter ju att nöd bryter lag. Det blev dock härigenom inget slarv med posten, ty i väskan fanns två fack och i det inre låg posten till Smeds by, orörd. Då Ludvig kom till de olika stugorna i Bävik tog han upp hela den bunt som hörde till byn. Invånarna fick själva ta det som hörde dem till och resten stoppades tillbaka i väskan. Bäviksborna satte givetvis stort värde på att få posten till dörren. För Smedsbys och Östmansbys del blev deras invånare mindre glada, ty på så vis fick de sin post åtskilligt senare.

Det kulminerade en julkväll. Till jul blir det vid alla postkontor en stor anhopning av post från när och fjärran. Så var det också i Östra Ämtervik, och trots att man slet och stod i det mesta man orkade blev det rätt sent innan posten var färdigsorterad. När Ludvig äntligen fått posten i väskan och anträtt sin postfärd hade skymningen redan börjat breda ut sig. Man tände i hem men ljusstumpar och karbidlampor. Det fanns väl några som hade en skvätt fotogen sparad, men de var få. Det var brist på snart sagt allt, och det man kunde åstadkomma i lysväg fick man hushålla med. Man kunde ej påstå att fönstren strålade av ljus. Att det började bli mörkt bekymrade dock ej Ludvig. Tusen gånger hade han gått denna väg, så han kände den gott. Likaså hittade han de ställen han skulle till.

Postutlämningen i Bävik blev denna afton särskilt lyckad. Inte på ett enda ställe behövde Ludvig bära ut julen. Han blev överallt undfågnad med kaffe och dopp, och det kändes att kaffet bestod av kanske hälften bönor. Till andlig förströelse fick han titta i jultidningar och betrakta granna julkort. På en del ställen hade man rekvirerat julsaker och annat trevligt från postorderfirman John Fröberg i Finspång, och Ludvig gav sig god tid att ta del av allt. Jäkt var honom fjärran. Visst var det överenskommet att posten till Smedsby och Östmansby skulle komma fram ordentligt, men vid vilken tid? Ja, därom fanns inget avtal.

Klockan började nu dra sig över sex på eftermiddagen. I Smedsby handel var det fullspikat med folk, och alla väntade på posten. Man visste

att den var på väg, men när den skulle anlända visste man däremot ej. För varje stund som gick blev man allt otåligare. Man började gorma över bävikarna, ty man förstod att det var där som Ludvig blivit uppehållen. Ett brushuvud föreslog att man skulle gå Ludvig i möte och ta posten från honom. Sedan skulle han få gå och stövla i Bävik hela natten om han tyckte att det var roligt. En som kände till saken bättre sade:

– Det kan du försöka med, så får du säkert julklapp om du ej förr fått det. Men betänk att du kan bli ihjälslagen.

En annan föreslog att man skulle gå Ludvig i möte och be att han skyndade på. Förslagsställaren fick upplysningen att den människa ännu inte var född som kunde få Ludvig att hasta. Man blev på det klara med att det enda man hade att göra var att vänta. Men tiden gick och klockan närmade sig åtta. Därhemma kallnade väl både lutfisk och gröten, men man ville inte gå med oförrättat ärende. Det fanns de som för att avreagera sig önskade att fan skulle ta både Bäviksborna och Ludvig. Mest pressande var det dock för butiksinnehavarna. Även de behövde få smaka på julmaten och komma till ro, trötta som de var efter julruschen. Men inte kunde de slå igen butiken så länge den var full av folk. Det var kutym att Ludvig skulle ha ett julpaket från affären, men denna jul skulle han sannoligen få bli utan, ty nu började handlarfrun att på allvar bli ond. Det fick väl vara måtta på allt.

Så kom han då till slut, den efterlängtrade. Efter tio minuter var utdelningen klar och man hastade mot sitt hem. Det var bara en kvar utanför disken och det var Ludvig. Han sade ej något men man förstod vad han väntade. Då ve knade den goda handlarfrun. Hon tänkte:

– Det kan ej hjälpas, jag måste gå ifrån min nyss fattade föresats. Ludvig har inte handlat i elakt syfte och han är dock människa.

Hon samlade ihop lite gott och en del småsaker. En tobaksgnutta blev det även; det fanns ej mycket att ta av, ty man levde ju i en kristid. Så kom hon att tänka på att han skulle tillbringa sin jul i ett torftigt kyffe, och därmed lade hon två ljus i paketet. Han kunde dock behöva ha det lite jullikt.

Så gick Ludvig och handlanden stängde butiken och släckte ljuset. Det är tyst och stilla. Månen har gått upp och stigit en bit på fästet. Snökristallerna glittrar och träden kastar sina blåvita skuggor. Ludvig är på väg mot Sjöheden, där han ska lämna det sista av posten och äta julkvällen. Han går med jämna och stadiga steg, och knarret under skosulorna är det enda som hörs. Det verkar som om Ludvig går och tänker.

Vad tänker han? Ja, det är ingen som vet. Kanske han i likhet med Viktor Rydbergs tomte grubblar över livets gåta.

Som jag minns Ludvig från min barndom

Så länge Ludvig bodde i Östmansby besökte han mitt föräldrahem regelbundet flera gånger i veckan. Mina föräldrar hade obegränsat förtroende för honom, och det gjorde att även jag kände full trygghet i hans närvaro, även då jag befann mig ensam med honom. I övrigt verkade det som om han kände sig hemma hos oss. Han brukade ta katten i knät samt kela och prata med den en stund. När detta var överstökad gick han till köksskänken, där han drog ut lådan och plockade i dess innehåll. Här fanns mycket som intresserade. Var det någon småsak han tyckte om, kunde han efter att ha betraktat den säga:

– Har ne nön annvänning för dän här?

Blev då svaret att vi fortfarande hade bruk för den, lade han den tillbaka utan att visa någon påtaglig besvikelse. Efter ytterligare en stunds plockande fann han kanske en ny sak som föll honom i smaken, och han kom med samma fråga. Blev då svaret att vi ej behövde den, stoppade han den i fickan och visade ungefär samma min. Direkt tiggde gjorde han aldrig, men man förstod vad han menade.

Ibland var det någon sak som min mor skulle ha ned från vinden, och då hon nämnde det kunde han säga:

– Dä ska ja gå ätter ôt däj, Teresia.

Han gick och kom om en stund tillbaka med vad hon behövde. Ibland kanske han återvände till vinden för att han däruppe sett saker som han

ville betrakta närmare. Jag minns att min mor sade åt honom att han ej fick röka på vinden för brandfaran.

– Täck förstår ja föll att dä int går an, blev svaret.

En gång hade han av bagare Ljungberg fått en trälåda som han visade mor.

– En sån låda vore allt bra för mej att ha gafflar och knivar i, tyckte hon.

– Har du annvänning föra se får du a.

– Det var snällt, nu ska du allt få kaffe. Tack ska du ha.

– Du behövrer int å tack mäj, för ja har inte gitt nô för hänn. Får ja kaffe se ska ja att hogg litt ve ôt däj .

Vid tiden för följande var jag omkring fyra år. Ludvig hade kommit norrifrån. Han sade till mor:

– Får ja ta pojken mä mäj sô ska ja visen på nônting.

Av mor fick han jakande svar, och han tog mig i handen och vandrade iväg. Jag orkade ej följa med så fort som han önskade, utan han tog mig på armen. Rädd var jag ej, kanske en smula nyfiken. Ludvig bar mig till ett ställe som kallas Tömtbacken. Där mitt i backen låg en huggorm som man nyss slagit ihjäl.

– Nu behövrer du int å var rädd att dänna hogger däj i fötter, sade han, återvände hem och återbördade mig. Ja, det var inte igår detta häde.

Från mina tidiga barnaår minns jag hur Ludvig brukade berätta för mig. Det var saker och händelser kring hans egen barndom, hans far och mor och ett torpställe där de hade bott. Stället finns kvar än i dag och heter Snara. Ludvigs mor hade lärt honom några sånger och ävenså ett par stycken ur Bibeln. En gång skulle han berätta för mig om fiskafänget i Genesarets sjö och det löd:

– Jesus sa te lärjungera att de skull ta å kast ut näta på annersi båten så skull de få fesk.

Han hade vid tillfället pipan i munnen. Talet blev därför lite konstigt, så jag missuppfattade det sista ordet. Jag hade intresserat följt Ludvigs

berättelse, men det sista förvånade mig dock. Jag såg förvånat på honom och frågade:

– Skulle de få pisk?

Ludvig skrattade omåttligt. Det visade att han uppfattade saken rätt och hade humor.

Ludvig älskade alla djur utom kräldjur, men hans favoritdjur var nog ändå hästar. Han hade sysslat mycket med dem hade utfodrat och vattnat, ryktat och skött om dem på allt sätt, men en gång under sin levnad hade han fått köra på egen hand. Det var en stor händelse som han sedan talade om under hela sitt återstående liv.

Det var under senare delen av 1880-talet, och händelsen tilldrog sig på Tomta i Båvik. Min far hade en mÄrr vid namn Grålla, och den var och förblev genom tiderna Ludvigs mest älskade häst. En vagn hade lånats i Storsta och skulle återställas. Far hade selat på och stod just i begrepp att sätta för och fara tillbaka med vagnen då Ludvig kom gående. Mer på skämt sade far:

– Kanske att du, Ludvig, far till Storsta med vagnen?

Ludvig tog dock orden på djupaste allvar, och saken måste ha sin gång. Ludvig lyckades verkligen få Grålla i skaklarna. Han satte i selpinnarna, tog tömmarna och satte igång. Nå, allt gick ju bra. Vagnen kom dit den skulle och Ludvig kom ordentligt tillbaka med Grålla.

De första dagarna därefter hade Ludvig ej annat att tala om än denna händelse. Flera årtionden senare kunde han när han besökte mitt hem säga:

– Hör du Nils! Minns du när ja körd Grålla?

Det var för honom en stor dag, och han glömde den aldrig.

Ludvigs olika hem under hans jordevandring

Även Ludvig fick i likhet med andra människor erfara att inget är av bestående art i denna världen. Som liten fick han flytta från Gunnerudstorp till Östmansby. Under sin tid där kom han att vistas på olika ställen, efter vad jag vet i tur och ordning Snara, Herrgården och Sjöhagen. Jag kunde

väl vara fem år när jag första gången såg Ludvigs bostad i Sjöhagen. Det var en liten tillbyggnad vid gaveln av en arbetarbarack. Den verkade ganska enkel. Eldstaden var efter vad jag hört en gjutjärnskamin. Ved hade han gratis ty sågverket låg i omedelbar närhet. Vare sig bostaden eller dess uppvärmningsanordning torde ha varit av särskilt god kvalitet. Jag hörde berättas, att då kylan var svår brukade hans svägerska ordna logi åt honom uppe i villan. Det var även där som han brukade inta sina måltider. På sommaren, när sågverket var igång, behövde Ludvig ej känna sig ensam, men under vinterhalvåret kunde det nog ibland bli trist.

Ludvig hade ej några stora anspråk, så jag tror att han i alla fall var nöjd med sin bostad. Det som ibland orsakade förargelse var järnkaminen, som hade benägenhet att ryka in. I sådana stunder brukade han ta kaminen i upptuktelse med svordomar och strängt tilltal.

I äldre tider var det vanligt att de som fraktade posten var försedda med signalhorn, dels för att meddela sin ankomst till de olika postställena och dels för att kunna tillkalla hjälp vid fara och överfall. För att Ludvig ej skulle lida av mindrevärdeskänslor blev även han tilldelad ett horn. Det var troligen ett gammalt jakthorn och Tage Schullström lär ha stått för gåvan. Ludvig orkade också få ljud, fast det blev inga riktiga signaler utan mest oartikulerade stötar.

Jag tror ej att Ludvig gjorde bruk av sitt horn så mycket på postvägen, men han lär ha använt det hemma i bostaden och som denna låg vägg i vägg med sågverksbaracken kunde det få små konsekvenser. I vanliga fall stod sågverksarbetarna och Ludvig på god fot med varandra, men när han blåste signaler mitt i natten blev han föga uppskattad. Det var nästan att begära för mycket att de skulle visa sig vänliga, när de efter en tio timmar lång och hård arbetsdag blev purrade ur sin sömn. Ibland kunde Ludvig knacka i väggen och ropa:

– Sover du än, Torwald?

Denne, som stått vid sågramen hela dagen och bänat med de tunga stockarna, brukade ropa tillbaka:

– Klockan är tolv! Nu är det du som håller käften!

Muntliga uppmaningar var dock något som Ludvig ej fäste sig vid, och han svarade kanske med en ljudlig skrattsalva. Men det fanns andra medel. Det var en sak som Ludvig hade stor respekt för, och det var åskan. Man brukade därför rulla en tom svagdrickskagge över golvet. Ludvig som trodde att det var åskan tystnade då genast. Antagligen hade han som barn fått inpräntat, att när »Gu far» predikade skulle man hålla tyst.

Nog förflöt livet i lugnt tempo i östra Ämtervik, men det blev ändå förändringar i Ludvigs tillvaro. Hans broder Erik Magnus gick ur tiden, och som denne och svägerskan hade varit hans bästa stöd kom det att påverka hans tillvaro i hög grad. Ar från år minskades skaran av hans gamla vänner. Hans föräldrar var sedan länge borta och hans gamle vän Tage Schullström likaså. Alfred Schullström hade av ålder dragit sig tillbaka och var inte aktiv längre. Bagare Ljungberg uppe vid kyrkan, där han så ofta haft tillhåll, hade tagit steget ut i det stora okända. Ja, det blir mycket om man räknar med allt.

Poststationen fanns dock kvar, även om den råkat i andra händer. Smedsby handel fanns fortfarande. Postvägen låg där den alltid legat, men även den skulle snart komma att gå i en annan riktning

Genom att svägerskan avflyttade från orten hade Ludvig ingen närmare anhörig som kunde ta vård om honom, och han kom därför att ackorderas ut. Han kom att vistas några år hos en lantbrukare i By vid namn Johan Hjelm. Han hade en mindre penningssumma som givetvis förvaltades av en förmyndare. Antagligen var det en arvslott, och det var med dessa pengar han betalade sin inackordering. Sin postgång skötte han som vanligt, med den skillnaden att den nu blev förlagd till By. Postvägen kom att gå i motsatt riktning mot den förra.

Då Ludvigs penningmedel var förbrukade återstod för honom bara en utväg och det var ålderdomshemmet. Man var klart medveten om att Ludvig ej var lätt att övertala, så det var ej underligt om föreståndaren på

hemmet var en smula gruvsam över hur det hela skulle avlöpa. Det gick dock bättre än vad man vågat hoppas. Isidor Sundström, föreståndaren, kände Ludvigs svaga punkt och förstod att använda sig därav.

En vinterdag kom han körandes till By med häst och släde. Ludvig befann sig ute på vedbacken i färd med att såga ved. Sundström visste att skulle man komma någonstans med Ludvig så fick man ej ha alltför brått. Han slog sig därför ned och började prata mest om alldagliga ting. När det gått en stund sade han:

– Jo, du Ludvig! Jag har länge gått och tänkt på en sak. Skulle det vara möjligt att du ville flytta till Lajarl (gårdens gamla namn) och bli hästskötare? Vi behöver just en, och jag känner till att du är bra på sådant.

Det var ord som rev alla fördämningar. Ludvig var genast med på förslaget. I en hast rafsade han ihop sina få tillhörigheter och var klar att följa med. Han tyckte sig ha fått en social upphöjelse och blev därmed besatt av högmodssanda. Högmod är ingen vacker företeelse hos någon människa, men det var enda gången i livet som Ludvig fick känna sig jämbördig med sina medmänniskor. Om det var sant ska Ludvigs avskedsord vid avfärden från By ha varit:

– Ajö mä er, era dretjävvler!

Han skulle även ha riktat dessa ord till de personer som de mötte på vägen. Det var nog första och enda gången som Ludvig missfirmade sina medmänniskor öppet, så det må vara honom förlåtet. Alla måste vi någon gång få ge luft åt våra känslor.

Ludvig kände sig glad och det gjorde även Sundström fast av vitt skilda bevekelsegrunder. För båda var det en lyckad dag.

Vistelsen på ålderdomshemmet

Nog för att Ludvig fick ställa med hästarna när han ville, men det blev mera sporadiskt. Dels fanns det personal avdelad för sådant, dels blev hans tid upptagen med så mycket annat. Ibland var det vedhuggning och ibland skickades han ut i ärenden, ibland ända till Gårdsjö. Det dröjde



Ålderdomshemmet i Gunnerud.

ej heller många dagar förrän han återupptog sin ordinarie postgång. Det fanns i Gunnerudstorp en liten handelsbod, Tömta i Södra Gunnerudstorp, där han kunde lämna posten och så var saken given. Under många år bar Ludvig posten åt byarna Gunnerud och Gunnerudstorp.

Jag tror att Gunneruds ålderdomshem var en lämplig plats för Ludvig. Där behövde han ej känna sig åsidosatt, för det fanns många som stod i ett slags beroendeställning. Här fick han den frihet som han alltid var van att ha, samtidigt som han kände att han hade en uppgift att fylla. Det som han behövde av mat, kläder, tobak och vård i övrigt hade han. Han bestods ett varmt och ombonat rum med en präktig kakelugn, där han för det mesta skötte brasan själv. Där ska vi dröja ett ögonblick.

Ludvig håller på att tända eld i kakelugnen. Tändveden han har är kanske ej så bra. Ludvig frustar och blåser som ett mindre ånglokomotiv för att få igång brasan, då en av drängarna, Oskar Berglund, inträder. Oskar:

– Vill dä int ta säj för däjä?



Tomta i Gunnerudstorp. Handelsboden drevs av Ester Backlund.

Ludvig:

– Åjo, dä tar säj allt bar dä får bränn e stönn.

En dag kom en gammal bekant till Ludvig. Det var den bekante ullgrossisten Anders Gustav. Likt Jerusalems skomakare hade han vandrat kring, fast ej så vidsträckt. Antagligen saknade han hemortsrätt och befann sig på lösdrivarlängden. Eftersom han råkade vara i Östra Ämtervik när maskineriet strejkade, kom han att hamna på dess ålderdomshem. Det var nu slut med hans vandringsår, men fast bräcklig kom han att framleva en tid på hemmet.

Man kan säkert ej tala om någon återseendets glädje när de båda träffades. När Ludvig tilltalade Anders Gustav använde han jämnt dennes förhatliga öknamn, och det gjorde ej saken bättre. Båda hade ganska låga tankar om den andre. Anders Gustav räknade sig från början som den andlige aristokraten på hemmet, han hade ju en gång i tiden varit byskollärare. Det var mycket länge sedan, men det gamla tycktes sitta i.

Anders Gustav började fundera över att hans dagar nog var räknade

och ville bereda sig på en salig hädanfärd. Han ville dock ej vara sådan egoist att han bara tänkte på sig själv, utan ville även att hans gelikar skulle bli delaktiga av de dyra nådemedlen. Han började med högläsning ur bibeln, vidare hade han bibelförklaringar och förhörde sig om de andras kunskaper i den heliga skrift. Åhörarna satt andäktigt och lyssnade så det var ur Anders Gustavs synpunkt som det skulle vara, bara Ludvig hade kunnat hålla käft. Denne kom med inpass som ej hade med saken att göra och som förstörde och förvrängde andakten.

En söndagseftermiddag hade Anders Gustav hållit en osedvanligt lång bibelförklaring. När han så äntligen hade slutat gjorde man sig redo att bryta upp, men då sade han:

– Vänta ett tag så ska jag läsa ett stycke ur Apostlagärningarna.

Ludvig hade förut hållit sig tyst och stilla, men nu reste han sig och sade:

– Näj, du Slängspeck, nu driter ve i Apostlagärningernas tålfte kapitel, för nu tror ja att dä snart ä aftaskaffe.

Anders Gustav tacklade av mer och mer och till slut blev han helt sängliggande. Kort före sin död fick han besök av Ludvig som sade:

– Nu dör du allt snart, Slängspeck.

Om nu dessa tröstens ord förlängde eller förkortade Anders Gustavs liv är svårt att säga. Ilsk lär han i alla fall ha blivit. Så gick åren. Ludvig levde och åldrades som människor gör.

Deporteringen

Man kunde föreställa sig att Ludvig kunde få sluta sina dagar i den trakt där han var född och hade framlevat sina dagar. Detta blev honom dock ej förunnat.

De föreståndare som förut funnits på hemmet tycks ha haft god förståelse för Ludvig. Troligtvis var de bättre psykologer och människokännare än den som nu kom. Denne hade förut varit arrendator på Hammarön, vilket jag nämner i förbifarten. Jag säger inte hans namn och deklarerar heller inte den uppfattning jag har om honom.

Föreståndaren ifråga hade tagit reda på att det i Skåne fanns ett ställe nämligen Vipeholms sinnesslöanstalt utanför Lund som det skulle vara fördelaktigt att placera Ludvig på, varför han i samarbete med de styrande i socknen föranstaltade att så blev. Stackaren själv hade ingen talan, utan var helt i händerna på sina vedersakare.

Jag kommer så väl ihåg när jag på trettioalet kom hem till mina föräldrar och de berättade om Ludvigs öde. Båda två hade tårar i ögonen. Det var säkert flera i socknen som beklagade Ludvig, men de styrande tycks ha varit helt passiva. Jag försökte några år senare få reda på de närmare detaljerna, men ingen vill ge något positivt svar.

En gunnerudstorpsbo påstod att förflyttningen var nödvändig därför att Ludvig skulle vara farlig. Motiveringen förefaller dock konstig. Han hade ju i sjuttio år vistats i Östra Ämtervik utan att någon medmänniska kommit till skada. Jag kan ej tänka mig att någon större sinnesförändring skulle ha ägt rum då han blev äldre. Jag vet att han kunde bringas till ursinne, men det måste ha skett genom felaktig behandling och stort oförstånd från dem som hade hand om honom.

Hur kunde Ludvigs dagar vara på anstalten? Det kan man lätt sätta sig in i. En människa som är till ålder kommen och av en eller annan orsak måste flytta till en främmande ort lär sig aldrig att trivas, inte ens om hon kommer till nära anhöriga. Det finns tusentals belägg på detta.

Efter vad jag blivit upplyst om skulle välkomsthälsningen på Vipeholm ha blivit att en vakt mötte Ludvig och tog ifrån honom hans pipa och tobak. Om han senare fick dessa kära klenoder tillbaka är något som jag inte känner till. Så kommer vi till en annan sak: Ludvig fick aldrig mer skåda ett bekant ansikte, och den skånska dialekten kom han säkert aldrig underfund med. Själv språkade han oförfalskad östämtingsdialekt som säkert var svårförståelig för skåningarna. Säkert kom han att på alla sätt känna sig utelämnad.

Jag tror mig veta att hans anstaltsvistelse ej blev så många månader lång förrän döden befriade honom. Om de berodde på längtan eller annan sjukdom vet jag ej.

Ja detta var historien om Ludvig. I sin födelsebygd hade han säkert idel vänner. Han gick rakryggad sin väg utan att kritisera någon: var det något som ej passade så sade han sin mening direkt och utan omsvep. Hos honom fanns ingen falskhet. Jag har heller aldrig hört någon falla ett ofördelaktigt ord på hans rygg. Ludvig var en rakryggad hedersman.

Efterskörd

En sommardag går Ludvig ute på gårdsplanen vid Gunneruds ålderdomshem och spankulerar. Han har just ätit och är nu som bäst i farten med att få en pipa rök. Just som han går där och koxar får han se en bil svänga in på gårdsplanen. Inte för att Ludvig har något intresse för bilar, men han intresserar sig gärna för dem som färdas i dem, varför han går fram till den som just klivit ur fordonet och säger:

– Va ä du för enn, å var kommer du ifrå?

Den tilltalade som säkert förstår vem han har att göra med, upplyser om att han är provinsialläkare i Sunne och att han är hitkallad på grund av att det på hemmet inträffat en sjukdomsfall. Ludvig ger läkaren och hans svarta väska en tve tydlig blick och säger:

– Int tror ja att du dôger te å bot nôn mä dänna väska.

I det att han avlägsnar sig säger han som mera för sig själv:

– Dä ä bar dret mä dässä doktoran. Dän enda som dôggd te å bot fôlk se va dä Bôllschuss* för han bot mäj en gang.

Läkaren, som dessutom är psykolog, tar Ludvigs nedvärdering från den skämtsamma sidan, och han är smått road av det hela varför det ej uppstår någon ovänskap dem emellan. Han vet att Ludvig är Ludvig och att det även måste finnas sådana som han.

Som förut framhållits brukade Ludvig ha för vana att aldrig tacka för gåvor och dylikt. Helt säkert kände han tacksamhet i sitt hjärta när han blev vänligt bemött, men han tyckte att själva gesten var onödig och opraktisk. Nog för att han kände till hur det brukades, men han visste även att det gick an att skilja sig från mängden.

* Fredrik August Boltzius, född 13 maj 1836 i Grava i Värmland, död 13 juli 1910 i Grava i Värmland, var en svensk särpling och helbrägdagörelsepredikant.

En gång hände det sig likväl att Ludvig avvek från sina principer. Den som berättat om detta är framlidne Rudolf Andersson sedan han tagit del av första utgåvan av *En postiljons levnadssaga*.

Så här berättade Rudolf

Jag hade råkat få sällskap med den kände organisten och kyrkosångaren Bohlin när han en gång befann sig i Östra Ämtervik på semester. Bohlin var från trakten och kände väl till Östra Ämtervik och flera av dess invånare. Han hade även sin fru med, men som hon var från annan ort var hon ej bekant med förhållandena.

Vi hade just hunnit fram till drängstugan på Gärde och skulle just vika in på landsvägen för att fortsätta norröver, då vi får höra en person som kommer från norr och går och sjunger för full hals. Bohlin säger:

– Nu har vi Ludvig i farten.

Så vänder han sig mot hustrun:

– Nu ska du inte bli rädd för den som vi kommer i möte med. Visserligen betar han sig kanske lite underligt, men annars är han hur beskedlig som helst.

När Ludvig kommit fram slår sig Bohlin genast i samspråk med honom. Han talar om vem han är och frågar om han är igenkänd. Ludvig står och funderar ett tag, men så kommer det:

– Nääj, däj känner ja int, män ja känner bror din.

Nu ställer Bohlin en massa frågor som gäller personer, gårdar och deras arealer, djurbesättningar och dylikt, och får därvid så korrekta och rediga upplysningar att han blir smått imponerad. Innan de skiljs åt tar han upp en femkronorssedel och överräcker till Ludvig. Och Ludvig gör avkall på sina principer, han tar Bohlin i hand och tackar.

Vem vet? Kanske är detta den första egna sedel som Ludvig håller i sin hand. Någorlunda känner han säkert till dess valör och vet att han för den kan få rätt mycket tobak, varför det problemet är löst för en tid framöver. Inte för att Ludvig är någon Mammonsträl, men han är medve-

ten om att pengar är bra att ha som betalningsmedel. När Ludvig är utom hörhåll vänder sig Bohlin till Rudolf med orden:

– De som använder uttrycket Söll-Ludvig om den mannen borde nog rannsaka sig själva lite.

Under de år Ragnar Hagestam innehade Enåsen i Prästbol gick Ludvig ofta dit och hälsade på. Där blev han undfågnad med mat och kaffe, och den vänlige Ragnar såg även till att det ej behövde bli tomgång i Ludvigs pipa. Jag tror dock inte att det helt berodde på gåvorna att han ofta sökte sig dit, utan han kände även att han mötte förståelse och hjärtlighet. Gården var gästvänlig så det blev omsättning och omväxling av trevliga människor, och i sådan miljö trivdes han gott.

En gång träffades Ludvig och den kände målaren Paul Piltz, och det resulterade i att den förre blev avkonterfejad och på så sätt förevigad i en förnämlig och fulländad pennteckning. Paul Piltz och Ludvig var säkert ej främmande för varann eftersom den förre var född i Östra Ämterviks prästgård, och säkert bidrog den gamla bekantskapen till att konstnären ej blott fått fram Ludvigs drag utan även hans karaktärsegenskaper. Men så var Piltz en konstnär av stora mått. Att Ludvig själv uppskattade teckningen förstår man därav att han sedan vitt och brett kungjorde:

– Öm ne går te Enåsen i Prästbol se ska ne få se att ja hänger på vägga där.

Hildur Hagestam har berättat: När paret Hagestams barn ännu var små kunde Ludvig vid sitt inträde i gårdens kök säga:

– Ja ä allt tvängen å se hölls dä ä mä lellpöjken idag.

Därefter stegade han in i lillkammaren där pojken hade sin säng, och stod en stund och betraktade honom. En gång hade Ludvig yttrat till fru Hagestam:

– Ja, tacken här ble ja när ja va fem år.

Hon tyckte att det var rörande, och däri kan vi nog alla instämma.

En lärare från Uppsala, i vad ämne vet jag ej, hade råkat ut för nervsammanbrott och av den riksbekante doktor Westerlund i Enköping ordinerats en tids vistelse på någon lugn plats. Kanske var det några särskilda relationer som gjorde att just Östra Ämtervik blev platsen.

Förr var det gärna så att man drog paralleller mellan nervtrassel och hjärnskada, och det fanns därför östämtingar som stämplade läraren som tokig. De blev emellertid snart tagna ur den villfarelsen, då det visade sig att han besatt ett vetande långt utöver den vanliga allmogens. I seder och sätt skilde han sig dock från vanligt folk, och hans värdering av personer sammanföll kanske inte heller alltid med den som traktens folk hade. Visst verkade det underligt att han sökte sällskap med Ludvig. Var det så att han sympatiserade med honom? Man tänkte inte på möjligheten att han kunde tänkas göra Ludvig sällskap därför att han av psykologiskt intresse ville studera honom. Emellertid fick man mer och mer respekt för lärarens kunnande, han steg i folks aktning och omdömet blev nu:

– Karlen är ju rakt inte tokig utan så klok som en människa kan bli!

Det gick en tid. Läraren kände sig styrkt till kropp och själ, och det blev tid för honom att återvända till sina gärningar. Vid avfärden uttryckte han sin stora tillfredsställelse med både bygden och dess invånare, samt slutade med att han funnit Ludvig vara den verkliga människan. Nu kunde vår östämting ej riktigt följa med utan uttalade:

– Göbben va nåck i alla fall stölliger än dä ve trodden öm.

Deporteringen av Ludvig var en sak som upprörde mången östämting. Isidor Sundström, föreståndaren som hämtade Ludvig till Gunnerud och som senare fick en liknande plats i en annan socken lär ha yttrat:

– Om jag fått kännedom om detta tidigare skulle jag ha ordnat om att det aldrig fått ske.

Både till Sundström och hans efterträdare Karlsson hade Ludvig ett gott förhållande, så man kan fråga sig varför det skulle behöva bli på detta sätt då en ny föreståndare tillträdde.

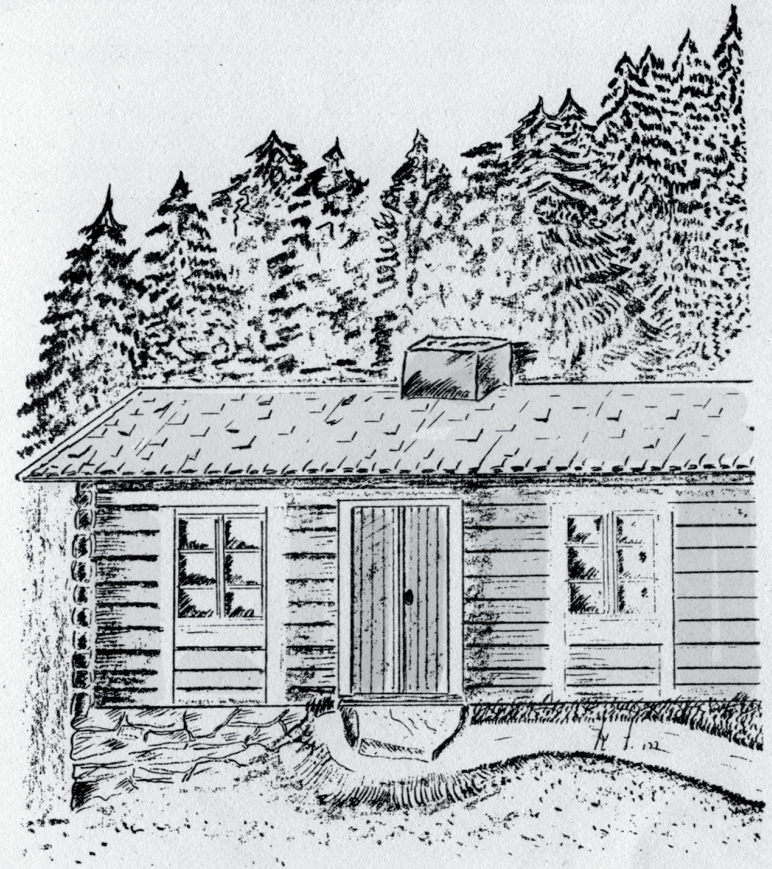
Ludvig var en känd person. Jag har fått flera belägg för att Ludvig var en som man både lade märke till och kom ihåg, östämtingar som kanske varit borta från hembygden i årtionden, i Amerika eller annorstädes, har vid besök i hembygden sedan den första, översvallande känslan lagt sig gjort efterfrågningar om Ludvig. Ludvig hörde samman med deras minnen av hembygden.

Året var 1937 när Ludvig fick skiljas från detta förgängliga livet. Hur hans sista dagar gestaltat sig på anstalten har det inte gått att få några upplysningar om på ort och ställe. Sin sista viloplats har han fått på Lunds norra begravningsplats, graven har nr 52 som beteckning. Kvartret är särskilt upplåtet för Vipeholm. Vid mitt besök där syntes ej några gravkullar utan allenast en slät gräsplan. Det fanns två obetydliga minnesstenar och på ett ställe låg en blomsterbukett, annars ingenting. Det hela vittnade om att det var de bortglömdas åker.

Ludvig vilar lika gott på denna plats som han skulle ha gjort på östra Ämterviks kyrkogård, men nog skulle hans sista levnad varit ljusare om han fått stanna på den ort där han alltid levat.

* * *

Stampbackens sista fattighjon



Stampbacken. Förr använd som fattigstuga för Båvik.

Det är under alla förhållanden bedrövligt att använda sig av beteckningen fattighjon och särskilt illa då det gäller en strävsam och hederlig människa som Kajsa Bäckström. Jag urskuldar mig med att detta är ett återgivande av husförhörlängden. Personligen sätter jag henne dock trots hennes nedvärderande titel långt före en framstående och aktad man som under en del av 1800-talet också bodde i Bävik.

Jag vill nu efter bästa förmåga försöka ge en beskrivning av Kajsa Bäckström. Jag börjar med husförhörlängden:

Inhyses fattighjonet Kajsa Larsdotter Bäckström, född 5 november 1832 i Östra Ämtervik, ögonsjuk befr. flyttade från stället 1896, oäkta dottern Anna Maria Karlsdotter, född 18 december 1860 i Ö. Emtervik. Lam i ena armen.

I längden står alltså att Kajsa skulle ha avflyttat från Stampbacken år 1896 och detta kan kanske ha sin riktighet. Man vet dock med säkerhet att hon återkom till stället, men jag vet ej om hon ånyo kom att inregistreras som dess invånare. Man kan säkert utgå från att Stampbacken var ett vandrarhus (dock ej i Svenska Turistföreningens regi) som man ibland vandrade ut från men som man senare såg sig nödsakad att återvända till. Det var kanske ej alla gånger längtan som drev en tillbaka utan nöd och tvång.

Var i socknen Kajsa föddes kan jag ej svara på, men om ej i Bävik var det troligen i någon av de kringliggande byarna, eftersom de gamla tycktes vara bekanta med henne från barndomen. Den som talade mycket om henne var Maria Sundgren, född Asker, och det är efter henne som jag återger en händelse från början av 1860-talet.

Maria, eller Marja, hade tillsammans med en jämnårig flicka från Gunnerud beslutat sig för att en söndag göra ett besök i grannsocknen Ransäter. Besöket gällde just Kajsa Bäckström som där hade tjänst hos patron Dahlgren. Färden anträdde i ottan och företogs naturligtvis till fots. Man använde sig av alla tänkbara genvägar och skyndade på så gott man

kunde, ty man tänkte öven bevista gudstjänsten i Ransätters kyrka. Men hur de båda flickorna än forcerade sin vandring kom de likaväl försent, ty vid framkomsten hade gudstjänsten redan börjat och även pågått en lång stund. Eftersom flickorna var gott medvetna om kyrkoförordningen med dess regler stannade de utanför i avvaktan på att gudstjänsten skulle sluta, ty att inträda under den ansågs vid denna tid nästan vara ett brott. De var så gott som säkra på att den de sökte var att finna bland kyrkobesökarna, så de hade bara att vänta utanför tills det hela var över. Sedan kunde de leta upp henne bland menigheten.

När till slut kyrkfolket kom utströmmande stod de båda flickorna med vakna ögon och hade snart nog upptäckt den de sökte. De såg Kajsa men hon såg ej dem, och hon fick inte heller se dem den dagen. Flickorna skyndade sig nämligen allt de förmådde att komma i ensamhet, där de satte sig att storgråta. Båda var i känslig ålder, och de visste att denna dag skulle de ej ha stått ut med att möta sin vän. De kunde ej ha hållit känslorna under kontroll. Visst var man härdad på den tiden, men detta var ändå för mycket.

Vad var det då som hade hänt? Innan jag fortsätter går jag ett stycke tillbaka i historien. I gamla tider härjade en akut ytterst smittosam febersjukdom med hudutslag, smittkopporna. Den hade ofta dödlig utgång, och de som klarade livet fick svåra men för återstoden av livstiden. I Sverige omtalas smittkopporna först år 1578. Under 1600-, 1700- och 1800-talen skördade sjukdomen tusentals offer bara i vårt land, och det var först under det sistnämnda seklet som man började få den under kontroll. Vaccin infördes redan år 1801, men det tog många årtionden innan vaccineringsmetoden blev allmän. Först 1916 trädde lagen om smittkopp-sympning i kraft. Numera uppträder sjukdomen i så ringa utsträckning att den blivit nästan bortglömd. Det är säkert ej många som ägnar en tanke åt det gissel som våra stackars förfäder fick dragas med.

En uppfattning om smittkoppornas förfärliga verkningar får man om man läser *Gösta Berlings saga* där Selma Lagerlöf i kapitlet »Auktionen på

Björne» behandlar sjukdomens förödande verkningar på den sköna Marianne Sinclair. Nu är ju detta en saga, men författarinnan har säkert utgått från någon verklighetsmodell.

Flickorna var som man förstår helt ovetande om det öde som drabbat Kajsa. För dem blev det en chock att se henne härjad och stympad. Stackaren hade drabbats av den förfärliga sjukdomen. Nu var hon visserligen återställd, men hon var brännmärkt för livet. Någon senare gång träffades väl Kajsa och flickorna samman, men denna söndag blev det inget möte.

För män såväl som för kvinnor var livet hårt i forna tider och kvinnan hade sannerligen ej den lättaste lotten. Råkade hon komma i olycka med någon ansvarslös karl som drog sig undan sina förpliktelser, ja, då var hon helt prisgiven och måste själv ta hela ansvaret. Och inte nog med detta. Hon måste bära skammen av det skedda och det var sannerligen inte några tröstens ord som prästen sade när hon kom för att få den lille döpt. Den lille måste även bära moderns skam – han blev stämplad som oäkta.

»Fattighjon» och »oäkta» var titlar som de fattiga och värnlösa stämpelades med i forna tiders Sverige. Deras tillvaro bestod av idel skyldigheter mot sitt land och mot de besuttna. Rättigheter hade de däremot inga. Det var därför ej förvånande att de som hade möjlighet att lämna sitt dyra fosterland gjorde detta med glädje.

Det har berättats hur Kajsa Bäckström i ungdomen på vårarna vandrade den långa vägen till Stockholm för att arbeta som »bruksmäcka» på byggena. Detta var hårt och slitsamt och kunde fresta även en god hälsa. På hösten, när arbetet på byggena upphörde var det att åter vandra till Fryksdalen, eftersom det vid denna tid var dåligt med utkomstmöjligheter i huvudstaden. En hembiträdesplats var svårt att få. På hotell och krogar hade det kanske funnits en möjlighet, men då ställdes sådana villkor som ingen ärlig kvinna kunde gå med på. På vägen till och från Stockholm behövde Kajsa inte känna sig ensam, ty hon hade många medsysstrar som var ute i samma ärende.

Från den tid som jag minns Kajsa Bäckström var hon en totalt bräckt

människa. Hon förflyttade sig med hjälp av två käppar. Hon satte först käpparna i marken, varefter det verkade som om hon gjorde ett litet hopp. Det blev samma manöver för varje förflyttning, men trots dessa besvärligheter kunde hon ta sig ganska långa sträckor. Antagligen var det först på senare år som hon blivit så hjälplös.

Hjälplös och medellös var Kajsa men ej rådlös. Ännu orkade hon karda ull och spinna garn samt sticka strumpor. Hon gick i stugorna och hjälpte till med det hon kunde och förmådde. Hon erhöll ju mat där hon vistades och kunde även få med sig något hem. Hur svårt måste det ändå inte ha varit för henne att bära med sig förnödenheterna, då hon ju måste använda båda händerna till käpparna. Likväl tycktes det gå.

Hur avlägset och otillgängligt stampbacksstugan än låg så var den ett hem för Kajsa. Nog kunde det särskilt vintertid vara besvärligt, men sådant var Kajsa van sedan barndomen. Hon var belåten över att hon fick disponera stugan. Snart skulle dock denna förmån gå henne ur händerna. Under en tioårsperiod hade byn gjort stora affärer. Tidigare hade man avyttrat soldattorpet till den siste rotesoldaten, och nu avyttrade man byns gemensamma fattigstuga. Av denna orsak stod nu Kajsa husvill.

Efter avflyttningen från Stampbacken kom Kajsa att vistas på bostället i Östmansby. Det var nog bara en kortare tid som hon bodde där, och antagligen hade man på Stampbacken under tiden utfört något slags reparation. Jag tycker mig minnas att Kajsa ännu en gång flyttade till stället. För oss kan det verka underligt att hon ej föredrog att flytta till det nya ålderdomshemmet, men det vill synas som om de gamla och orkeslösa vid denna tid hade en annan syn på saken. Om de fått välja tror jag nästan att de föredragit ättestupan. Ålderdomshemmet, som i dagligt tal benämndes fattiggården, tycktes dem vara den sista anhalten i deras förnedring, ty trots allt hade många en viss stolthet. De var säkert medvetna om att de på hemmet skulle erhålla vad de behövde av livets nödtorft, men där skulle de samtidigt bli införlivade som onyttiga varelser. Tydligt ville de stanna i kampen för tillvaron så länge som möjligt. De hade

fått förnedringens stämpel på sig med titlar som »fattighjon» och »oäkta», men de hade dock kunnat hävda sig genom att de gjort en arbetsinsats. Så länge möjligheter gavs dem föredrog de den gamla »backstugan», även om de där fick både svälta och frysa och på allt sätt fara illa. Vi har i vårt land tusentals bevis på detta.

Kajsa Bäckström var gammal och bräcklig bliven dock, och det gick allt sämre för henne att klara sig på egen hand. Eftersom hon nu stod utan bostad och var totalt medellös återstod för henne bara »fattiggården», och jag tror att hon stilla fogade sig i sitt öde.

En dag på försommaren år 1914 lämnar det sista fattighjonet Stampbacken för alltid. Kajsa Bäckström som under sin långa levnad måst vistas på många ställen är nu på väg till det sista. Jag tycker mig nästan se henne då hon vandrar bort. Hon medför ett knyte där hon har sina få tillhörigheter, och utom knyten bär hon med sig en nästan ny sopskyffel. Troligtvis tänker hon att den kanske blir bra att ha även på det nya stället.

Från Stampbacken och till ålderdomshemmet är vägsträckan knappt två kilometer så det är ingen lång väg hon har att tillryggalägga, men det kan vara nog att hoppa fram när man måste klara färden med hjälp av två käppar. Thorsén, ålderdomshemmets hyggliga föreståndare, hade säkert kommit med häst och vagn om han anmodats därom, men Kajsa hade aldrig varit van att ställa några krav och dessutom ville hon själv klara av det som låg innanför möjligheternas gräns.

Så blev Kajsa installerad på hemmet. Nog var kroppen bräcklig men själsförmögenheterna var ännu goda. Verksamhet hade sedan barnaåren varit hennes levnadsregel. Inte heller här på hemmet ville hon ligga på latsidan utan hon hjälpte till med ett och annat som hon orkade med. Föreståndaren och föreståndarinnan var snälla och humana människor som värdesatte Kajsas goda vilja, och det gjorde även den övriga personalen. Man kan därför med gott samvete påstå att Kajsa var omtyckt på hemmet.

Nu hade hennes liv kommit in i ett nytt skede. Hon behövde ej längre

hysa bekymmer för morgondagen, även om detta kanske ej var det allena saliggörande för hennes del. När väder och väglag tillät kunde hon ta sina käppar och ge sig ut på ett par kilometers vandring för att hälsa på vänner och gamla bekanta, och det var kanske under en sådan utflykt som hon sista gången kom att besöka mitt föräldrahem.

Min mor hade under många år hjälpt Kajsa med brevskrivning. Kajsa kunde läsa men hade inte fått lära sig skriva. Det var hon inte ensam om, ty av dem i trakten som var födda på 1830-talet var det mycket få som behärskade skrivkonsten. Från min tidiga barndom minns jag att mor anlätades av flera som behövde hjälp med brevskrivning.

Kajsa framförde sin begäran om att få hjälp med skrivningen av ett brev vilket mor även villigt stod till tjänst med. Utöver brevskrivningen fanns det mycket som Kajsa ville prata om, bland annat förhållandena på hemmet. Det drog ut på tiden och började lida mot kväll. Från mitt hem och till Gunneruds ålderdomshem var ej vägen längre än att en ung och rask människa kunde tillryggalägga den på mindre än en halvtimme, men för Kajsa som hade att hoppa fram med hjälp av två käppar skulle den ta timmar i anspråk. Därför bad hon att få stanna över natten, vilket hon så gärna fick.

Kajsa var strängt religiös och anhängare, om än passiv, av Svenska Missionsförbundet sedan dettas grundande. Innan hon gick till vila bad hon mor sjunga ett par sånger ur missionsförbundets sångbok. Mor hade en god sångröst och sjöng med klar och fast stämma. Kajsa försökte att sjunga med, fast hennes medverkan i sången påminde mest om bordunstämman i en säckpipa. Hon gjorde förstås så gott hon kunde, och på hennes inlevelse i sången var det inte att ta fel.

Vid avfärden följande dag plockade Kajsa upp några silverslantar ur sin slitna portmonnä som hon ville förära mor som ersättning för vistelsen. Mor vägrade dock på de bestämdaste att ta emot dem. Då tog Kajsa några kopparslantar som hon överräckte åt mig. Eftersom mor avböjt trodde jag givetvis att det hörde till god ton att jag skulle göra likadant. Fast jag

bara var barnet var jag fullt medveten om att Kajsa var mycket fattig, och jag ville inte decimera hennes lilla kapital. Efter uppmaning från mor ändrade jag mig dock och tog emot gåvan, säkert hade Kajsa blivit sårad annars. Ja, detta var sista gången som jag såg Kajsa Bäckström.

Ända fram till slutet lär Kajsa ha fått vara vid tämligen god hälsa och träget deltagit i lättare sysslor. Hon klarade sig själv och var därför till ringa besvär, var nöjd med sin tillvaro och uppträdde så att hon av alla var både aktad och älskad.

En dag överfölls hon av kraftiga frossbrytningar. Hon hjälptes i säng, och man skyndade att värma mjölk och på bästa sätt pyssla om henne, men snart nog såg man att här stod det ej i deras makt att hjälpa. Kajsa tog själv den förestående flyttningen med lugn. Hon hade under sin långa levnad gjort så gott hon förmått och efter bästa förmåga sökt att följa Guds bud. Hon var i den fasta förvissningen, att bortom den gräns hon snart skulle passera väntade ett hem långt bättre än vad människoförstånd har förmågan att fatta.

Dödskampen blev ej långvarig. Efter knappa två timmar var det hela över.

Trots ett liv av slit och umbäranden nådde Kajsa den höga åldern av 84 år. Med henne gick Stampbackens sista fattighjon ur tiden. Eftersom det handlar om en rättrådig och strävsam människa kan titeln här betraktas som en hedersbenämning.

* * *

Att postbudet Ludvig Nordqvist ej är glömd i sin hembygd trots att det är mer än 40 år sedan han gick bort visar efterfrågan på *En postiljons levnadssaga*, som tidigare funnits i en stencilerad upplaga. Många har också kommit med påpekanden, minnen och historier om Ludvig. En del av detta har tagits med i den nya upplagan, särskilt i kapitlet »Efterskörd».

Jag har även tillfogat den kortare berättelsen *Stampbackens sista fattighjon* som handlar om ett annat fattigöde i forna tiders Östra Ämtervik.

Karl Sandin



Postiljonen Ludvig Nordqvist

Kopi. efter orig. teckning utf. av konstnären Paul Gilla 1931